

KATTALARDA O'TKIR RINOSINUSITLARNI ZARCHAVA O'SIMLIGI YORDAMIDA DAVOLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUV.

Boboqulova D.F .

Buxoro Davlat Tibbiyot Instituti

Kirish: Burun va paranasal sinuslarning kasalliklari yuqori nafas yo'llarining eng ko'p uchraydigan patologiyalaridan biridir. Rinologiyada yangi diagnostika va davolash usullari joriy etilganiga qaramay, burun va paranasal sinuslar kasalliklari darajasini pasaytirish tendensiyasi kuzatilmadi. Burun shilliq qavati va paranasal sinuslarning o'tkir va surunkali kasalliklarining o'sishiga hozirgi noqulay ekologik vaziyat, allergik va respirator virusli kasalliklar sonining ko'payishi va mahalliy va umumiy immunitetning pasayishi yordam beradi.

Kalit so'zlar: rinosinusit, dorivor o'simliklar, zarchava.

Paranasal sinus yallig'lanish kasalliklarida burun shilliq qavatiga dori vositalarining mahalliy qo'llanganda yallig'lanish o'chog'ida preparatlarning konsentratsiyasi 100-120 marta yuqorini tashkil etishini aniqlangan. Buni hisobga olgan holda, burun va paranasal sinus kasalliklarini davolash uchun mahalliy dori vositalaridan foydalanish asosiy bo'lishi kerak. Rinosinusit uchun kompleks terapiya burun va paranasal sinuslarning shilliq qavatiga umumiy va mahalliy dorivor ta'sirlarning kombinatsiyasini o'z ichiga olishi kerak. (3,17,23).

Burun va paranasal sinus kasalliklari bilan og'rikan bemorlarni tashxislash va davolashni takomillashtirish ushbu kasalliklarni samarali patogenetik davolashni amalga oshirish va relapslar sonini kamaytirish imkonini beradi. (4,15,22).

Bugungi kunda yuqori nafas yo'llari yallig'lanish kasalliklarini davolash uchun yangi samarali va xavfsiz preparatlar tanlash zarur. Hozirgi kunda ustuvor vazifalardan biri mahalliy o'simlik asosida dori vositalari ishlab chiqarishdir. Farmasevtika bozorida mavjud bo'lgan ko'plab dori vositalari otolaringologlar oldida burun va paranasal sinus kasalliklari bilan og'rikan bemorlarni davolashning oqilona va xavfsiz usullarini tanlash vazifasini qo'yadi. O'simlik preparatlari har tomonlama tanaga past toksiklik va yuqori samaradorlik bilan ta'sir qilishdek noyob xususiyatlarga ega. (2,10,14,18).

O'simlik preparatlari nafaqat davolash uchun, balki kasalliklarning oldini olish uchun ham qo'llashda imkon beradi. Mahalliy Farmasevtika sanoatining oldida turgan dolzarb vazifa dorivor o'simlik xom ashyodan ekstraktlar ishlab chiqarishdir. O'simlikning biologik faol moddalari (or ganik kislotalar, alkaloidlar, glikozidlar, fenolik birikmalar va boshqalar) yaxshi o'rganilgan. Eng muhim vazifa dorivor o'simliklarni qayta ishlash. Tabiiy biologik faol moddalar sintetikaga eng yaxshi alternativ- kimyoviy moddalar, chunki ular evolyutsion inson tanasiga yaqin, deyarli

nojo'ya ta'siri yo'q va ularni metabolik jarayonlarda o'rganish oson. JSST ma'lumotiga qaraganda dorivor o'simliklarning ijobiy ta'siri bir necha baravar yuqoriligi qayd etilgan.(6,12,20).

Zarchava o'simliklardan foydalanish adabiyotlarda taqdim etilgan. Biroq, o'tlar kombinatsiyasi burun bo'shlig'ini yuvishda ishlatilishi hali o'rganilmagan.

Zarchava (lat. *Cúrcuma*) - zanjabil oilasidan ko'p yillik o't o'simlik. Ushbu turdagi ko'plab turlarning poyalari efir moylari va sariq bo'yoqlarni (Kurkumin) o'z ichiga oladi va ziravorlar va dorivor o'simliklar sifatida o'stiriladi. Ziravor sifatida eng keng tarqalgan kurkuma uzun (*Curcuma longa*) quritilgan ildiz kukuni ishlatiladi. Yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega kurkuminni o'z ichiga oladi. Kurkumaning shifobaxsh xususiyatlari Hindistonda qadim zamonlardan beri ma'lum bo'lgan. Kurkuma "tanani tozalaydi"deb ishonilgan. Ba'zi nashrlarda kurkumaning immunomodulyator xususiyatlari haqida xabar berilgan. Quruq ekstraktlar zamonaviy tezlashtirilgan usulda olinadi. Uzun kurkuma quruq ekstrakti qizg'ish-sariq rangli, ziravor hidli kukun.Kurkuma tarkibidagi efir moyi bakteriyalar ko'payishining oldini oladi.(7,16,21).

Zarchava ildizpoyasidan olingan quruq ekstrakt tarkibidagi kurkuminoidlar, aromatik kislotalar, uglevodlar bilan bir qatorda temir, mis, molibden, rux, selen kabi mikroelementlar optimal miqdorda mavjudligi aniqlandi.

Olingan natijalarga asosan ushbu ekstraktlarni dori vositalari hamda ozuqaga biologik faol qo'shimchalar tarkibiga kiritish maqsadga muvofiqligi aniqlangan. Zarchavadan olingan quruq ekstrakt (*Sigsima longa* l.), sifat ko'rsatkichlari talablarga javob berishi isbotlangan .Kimyoviy dori vositalarini yaratishda katta muvaffaqiyatlarga qaramay, o'simlik preparatlariga va ularning faolligiga katta qiziqish saqlanib qolmoqda.So'nggi paytlarda tez rivojlanayotgan texnologiya biologiya, tibbiyot va farmakologiya sohasidagi ilmiy tadqiqotlar tasdiqlaydi. (1,5,8,11).

O'simlik preparatlari har tomonlama tanaga past toksiklik va yuqori samaradorlik bilan ta'sir qilishdek noyob xususiyatlarga ega. O'simlik preparatlari nafaqat davolash uchun, balki kasalliklarning oldini olish uchun ham qo'llashda bu imkon beradi. (9,13).

Butun dunyoda qo'llaniladigan dorivor ba'zi o'simlik preparatlari o'zlarining antiseptik xususiyatlari bilan mashhur.Turli hududlardagi o'simlik mahsulotlaridan tayyorlangan dori vositalari assortimentini tahlil qilish shuni ko'rsatadi mahalliy ishlab chiqarilgan dori vositalarining ulushi sezilarli darajada kam. Shu munosabat bilan mahalliy immunomodulyatorlarning yangi manbalarini ishlab chiqarishni o'rganishga qaratilgan sa'y-harakatlarga qaratilgan tadqiqot o'tkazish dolzarbligini ko'rsatdi.(2,19).

Tadqiqotning maqsadi:

Katta yoshli aholi orasida o'tkir rinosinusitni davolashni optimallashtirish mezonlarini ishlab chiqish.

Tadqiqot materiali va tekshirish usullari. Ilmiy ish BVKTTM Otorinolarinologiya bo'limi, "BUXORO LOR MED CENTRE" klinikasi va Shahar oilaviy poliklinikalarida o'tkir rinosinusit tashxisi bilan davolanayotgan 120ta bemorlarda va Buxoro davlat tibbiyot instituti ilmiy va vivariy laboratoriyasida 45ta nasilsiz kalamushlarda olib borilgan izlanish natijalariga asoslangan.

Taklif etilgan tekshirish usullari:

Tekshirishlar Buxoro davlat tibbiyot institutida olib borildi.

Otorinolarinologik, klinik-laborator, biokimyoviy va immunologik ko'rsatkichlari tekshirildi.

Olingan natijalar:

O'tkir rinosinusit belgilari bo'lgan katta yoshli bemorlar guruhlarini tekshirishdan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish natijalariga ko'ra, eksperimentdan o'tkazilgan dorivor o'simliklardan tayyorlangan mahsulotni foydali xususiyatlarini isbotlandi. Davo algoritmi ishlab chiqildi.

Xulosa:

O'tkir rinosinusitning zamonaviy davolash uchun tavsiya etilgan mezonlarni ishlab chiqildi va otorinolarinologiya amaliyotiga joriy etildi.

O'tkir rinosinusit bilan kasallangan bemorlarni erta zamonaviy tashxislash va davolash, asoratlarning oldini olish, mehnatga layoqatsizligini hamda bemorlar nogironligini oldini olishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Кривопапов А.А., 1997 [72]; Паль-чун В.Т., Крюков А.И., 2001 [125]; Гатес Г., 1998 [228]; Woodson Г., 2001 [250]
2. Nurov U.I., Bobokulova D.F. (2023). STUDY OF THE IMMUNOBIOLOGICAL ACTIVITY OF THE MEDICINAL HERB CELANDINE . ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ. №43-1,84-88.
3. (Пискунов С.З., Пискунов Г.З., 1991 [135]; Лопатин А.С., 1998 [90]).
4. Ельков И. В., 1996 [51]; Кинг Н.С., 1990 [232]; Балленгер Ж.Ж., Сноу Ж.Б., 1996 [222]).
5. А.Г.Курмуков, И.В.Белолипов. Дикорастущие лекарственные растения Узбекистана.-Ташкент.-Externum press, 2012.-246С.
6. Bobokulova D.F.(2023). PHOTODYNAMIC THERAPY OF PURULENT INFLAMMATION OF THE PARANOGEAL SINUSES. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari. 24-to'plam noyabr 2023.172-180.
7. В.И.Петров, А.А.Спасов. Российская энциклопедия биологически активных добавок.-М., Гэотар-Медиа, 2007.- С. 629 с.

8. Bobokulova D.F.(2023). EFFECTIVENESS OF NATURAL MEDICINES ORIGINS IN EXPERIMENTAL MODELS INFLAMMATION OF THE UPPER RESPIRATORY TRACT. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari. 24-to'plam noyabr 2023(187-194).
9. [Куркума / Яковлев Г. П. // Крещение Господне — Ласточковые. — М. : Большая российская энциклопедия, 2010. — С. 415. — ([Большая российская энциклопедия](#) : [в 35 т.] / гл. ред. [Ю. С. Осипов](#) ; 2004—2017, т. 16). — ISBN [978-5-85270-347-7](#)
10. U. I. Nurov, F. S. Ikramova, & Sh. A. Alimova (2021). FUNCTIONAL STATUS OF IMMUNE STATUS IN INFLAMMATORY DISEASES OF THE PARANASAL SINUSES IN TWIN CHILDREN. Academic research in educational sciences, 2 (5), 238-246. doi: 10.24411/2181-1385-2021-00879
11. А.Г.Курмуков, И.В.Белолипов. Дикорастущие лекарственные растения Узбекистана.-Ташкент.-Externum press, 2012.-246С.
12. Nurov U.I., & Ikramova, F.S. (2021). Features Of Non-Specific Protection Factors And Cytokine Status In Inflammatory Diseases Of The Paranasal Sinuses In Twin Children. The American Journal of Medical Sciences and Pharmaceutical Research, 3(02), 118–126. <https://doi.org/10.37547/TAJMSPR/Volume03Issue02-18>
13. Ш.Ф.Искандарова, Н.С.Абдухалилова FERULA ASSEFOETIDA L. VA CURCUMA LONGA L. ИЛДИЗПОЯЛАРИДАН ОЛИНГАН ҚУРУҚ ЭКСТРАКТЛАРНИНГ МИНЕРАЛ ТАҲЛИЛИ. Farmatsevtika jurnali, №4, 2018с26-28)
14. (Ш.Ф.Искандарова, Н.С.Абдухалилова ТЕХНОЛОГИЯ ПОЛУЧЕНИЯ СУХОГО ЭКСТРАКТА МЕТОДОМ ЦИРКУЛЯЦИОННОГО ЭКСТРАГИРОВАНИЯ. Farmatsevtika jurnali, №4, 2018.с71-75)
15. Bobokulova D.F. (2023). MODERN APPROACH TO THE TREATMENT OF ALLERGIC RHINITIS IN CHILDREN. Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 3(1), 43–48.
16. Nurov U.I, Bobokulova D. F. (2023). Allergic Rhinitis in Young Children. Journal of Healthcare and Life-Science Research. Vol. 2, No. 3,39-44.
17. Nurov U.I, Bobokulova D.(2023). INHALATION THERAPY FOR INFLAMMATORY DISEASES OF THE LARYNX. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari . 24-to'plam noyabr 2023.181-186.
18. F. S., I., & Sh. A.A. (2023). Clinicofunctional Efficacy of Complex Treatment of Chronic Adenoiditis Using Phototherapy. European Journal of Medical Genetics and Clinical Biology, 1(1), 53–56.

19. Nurov U. I., Ikramova F. S., & Alimova Sh. A. (2022). Immunological Aspects of Chronic and Recurrent Acute Rhinosinusitis in Children. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(3), 31-35. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/YVFE7>
20. F.S., I., & Sh.A., A. (2023). Complex Treatment of Chronic Adenoiditis Using
21. Phototherapy. *European Journal of Medical Genetics and Clinical Biology*, 1(1), 36-38.
22. Nurov, U. I., Xolov, H. N., & Umarov, U. U. (2022). Immunological Diagnosis of Severity Rhinosinusitis. *Web of Scholars: Multidimensional Research Journal*, 1(5), 165-167.
23. F. S., I. . (2022). The Significance of Diseases of the Gastrointestinal Tract in the Clinical Course of Allergic Rhinitis. *Miasto Przyszłości*, 28, 97-98.
24. Nurov, U. I., & Ikramova, F. S. (2023). Association of Allergic Rhinitis with Liver Diseases. *Scholastic: Journal of Natural and Medical Education*, 2(1), 131-136.